

DESAPA

REGUTS

Els casos de desapareguts són un gran enigma i una ferida sense tancar per a una societat tecnològica que es prepara per al canvi de mil·lenni. Encara és possible avui que una persona s'esvaeisca sense deixar rastre, com succionat per un passadís de castell medieval. Definides per la desesperació i per un cercle de possibilitats laberíntiques, les situacions creades per les desaparicions beuen de les connotacions més doloroses del dubte.

Abelia Garcés, mare del jove valencià desaparegut Rafael Calatayud, diu, pertorbadament segura:

—No hi ha res pitjor per una mare.

Jesús Sancho Tello, l'advocat més cèlebre de la ciutat del Túria, indica:

—No hi ha res pitjor per un advocat.

Un jove membre de la policia municipal d'un poble de l'Horta, que va viure de prop la recerca de les xiquetes d'Alcàsser, deixa caure, grànticament:

—No hi ha res pitjor per un policia.

Tots tres fan referència al mateix mal: les desaparicions. Un advocat se sent a cegues davant d'un cas on cada evidència és un secret, on cada prova és susceptible d'un miler d'hipòtesis, on no se sap si es troba davant d'una recerca, un segrest, un crim, un adéu voluntari, un suïcidi... Un policia pot endinsar-se en un dèdal concèntric on, després de cada porta que traspassa, ha de plantejar-se si busca una persona viva o un cadàver. I una mare, simplement, es veu abocada a un malson. El nombre de denúncies va en augment: en 1989, es van efectuar 1691 denúncies. En 1990, 3.805. En 1991, 3.378. I en 1992, últim any controlat amb estadístiques exactes, en van ser 3.544. Quant a desaparicions d'adults, les xifres són també perilloses: en 1989, es van efectuar 2.519 denúncies de desaparició domiciliària. 4.430, en 1990, 4.008 en 1991 i, finalment, 3.622 en 1992. Només en aquest últim any van quedar pendents de resolució 910 casos.

L'alarma i l'impacte social que creen aquests successos és difícilment comparable. Els casos de desaparicions premen directament les pulacions més delicades de l'inconscient col·lectiu. Les famílies martiritzades per aquestes pèrdues solen ser comunes, de classe mitjana, com qualsevol altra. Per tant, tothom pensa que el mateix podia haver passat al si de qualsevol nucli familiar, que acostuma a sentir-se segur i ben lluny de tragèdies semblants. Després, la impotència de la policia per a resoldre molts d'aquests casos i l'estupefacció que provoquen en l'entramat social accentuen l'efecte colpidor i la barreja de sentiments: por, ira, llàstima, reticència envers l'eficàcia de les forces d'ordre encarregades de les investigacions... A més a més, la situació d'inseguretat esgarifosa quan és un menor qui desapareix és suficient per a sentir els tremolors del buit dins de les entranyes de cada mare.

L'estigma Alcàsser. En la història pròpia de les desaparicions, és necessari fer referència a un abans i un després del crim d'Alcàsser. Durant molt de temps, les desaparicions eren considerades sobretot com pròpies del franquisme (els exilis, fugides i rigors de postguerra, l'emigració i fets com el crim de Conca en són els referents), però la publicitat que

RAFA GIL

Fernando García, pare d'una de les víctimes, i la cobertura que els mitjans donaren al cas, el convertiren en un fet ben proper. Vells rumors com el segrest de menors per a tràfic d'òrgans i el segrest d'adolescents per al tràfic de blanques (xarxes internacionals de prostitució, que, segons fonts de la policia, fa dècades que no es donen al territori estatal, perquè l'estat espanyol *importa* prostitutes sobretot de països llatinoamericans) renaixen amb força d'un oblit relatiu. Finalment, la baralla de les televisions contaminades per l'olor a sang que es va donar quan es va saber el trist final, l'enorme colp col·lectiu que va produir aquests crims, i el fet que avui encara no se sàpiga res d'Antonio Anglés, un dels presumptes assassins, va propiciar que isqueren –i que encara en continuen eixint– a la llum pública infinitat de casos de desaparició, potenciats per les pantalles televisives, i que el públic general siga partícip dels patiments de les famílies afectades. Segons el doctor en psicologia i assessor de la Direcció General d'Institucions Penitenciàries Vicent Garrido, “el

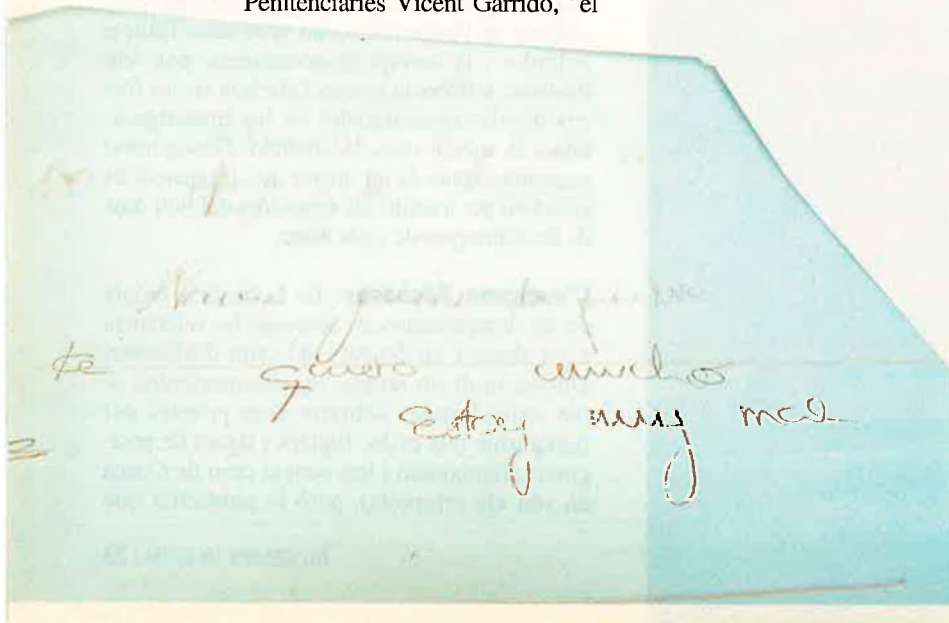
En les planes d'obertura, fotos de Glòria Martínez (dalt esquerra), Rafael Calatayud (baix esquerra), José Pitarch (dalt dreta) i Pilar Ruiz (baix dreta). Són quatre dels casos de desapareguts sense resoldre al nostre país. En aquesta plana, foto de la luxosa clínica Torres de San Luis de la qual va desaparèixer l'adolescent Glòria Martínez a les poques hores de ser ingressada.

cas Alcàsser ha provocat una vertadera col·lectivització social en el fenomen dels desapareguts, com també una profunda sensibilització envers el tema. Aquest no ha estat l'únic cas, però sí el més important”. L'horror d'Alcàsser també va crear la certesa pública que les desaparicions poden acabar en la mort. De fet, en altres països, sistemàticament, la primera opció considerada per les autoritats és el desenllaç fatal: als EUA, quan algú desapareix passa immediatament a ser controlat pel programa informàtic VICAP de l'FBI que investiga els crims dels assassins en sèrie (una important causa de desaparicions a Nord-amèrica).

Per què fugeixen? Tot i que, segons els experts en el camp de les desaparicions, cada model és diferent i obeeix a raons específiques, sí que es té en compte una certa globalització. Vicent Garrido, pel que als casos de fugida de menors, que solen acabar en desaparició, considera que hi poden concórrer diversos motius: “En primer lloc, incidiríem en aquelles situacions en què hi ha una por o ansietat extrema enfront d'un càstig, o la confessió d'un fracàs escolar davant dels pares. El segon gran grup inclou aquells menors amb desig d'aventura o d'aconseguir una experiència que no està a l'abast de la vida diària.” Aquests són, per exemple, els casos de fugida d'adolescents amb una parella adulta, relació que des del domicili patern és poc factible que siga tolerada, o els casos en què el menor fuig per unir-se a unes determinades amistats que rebutgen el tipus de vida familiar i propulsen uns hàbits no compatibles amb la llar tradicional (*okupes*, per exemple).

“Tindríem un tercer conjunt excepcional –Continua Garrido– que agruparia persones amb patologies psicòtiques, menors i adults, que, bé per lesions cerebrals, amnèsia o brots esquizofrènics, fugeixen de casa. Aquesta triple divisió afectaria tots els grups socials. A més a més, en els casos de desaparició on hi ha privació social, s'insisteix menys en la recerca.” D'aquest tercer grup podríem apuntar l'exemple de Paquito, un fugit del psiquiàtric d'Arnedo (Rioja) que la policia va donar per desaparegut i va ser trobat a València amb documentació falsa. Vicent Garrido afegeix que “el sistema urbà afavoreix més les desaparicions que el mitjà rural, tot i la presència i expansió dels mitjans de comunicació i la seua relació amb el tema. Als nostres dies, es pot desaparèixer sense haver de fugir massa lluny, camuflant-se en la multitud. Això, temps enrere era impossible.” De fet, segons estadístiques, són les anomenades ciutats-dormitori on més casos de desaparició es denuncien.

El periodista, escriptor i especialista en sectes Pepe Rodríguez, al seu llibre *El drama del me-*

nor en Espana (ed. B), insisteix en la deterioració de la relació paterno-filial com a condició perquè un fill deixi la casa dels pares i acabe desapareixent: "són més habituals els casos de menors víctimes d'incest patern que es llancen al carrer sense rumb fix... Les mancances afectives i els maltractaments psicològics generen també un notable nombre de candidats a l'abandó de la llar." En declaracions a EL TEMPS, Rodríguez afirma: "durant els últims anys ha anat augmentat molt el nombre de menors que se'n van de casa, i que són candidats a la desaparició. Hi ha una creença popular que considera les sectes com un refugi propici per als desapareguts. No és cert. Són ben pocs els adults desapareguts que hagen tingut a veure amb qualsevol secta. I quant a menors desapareguts, no se'n coneix cap cas. Les sectes no acostumen a acceptar menors, perquè això els portaria preocupacions i maldecaps legals".

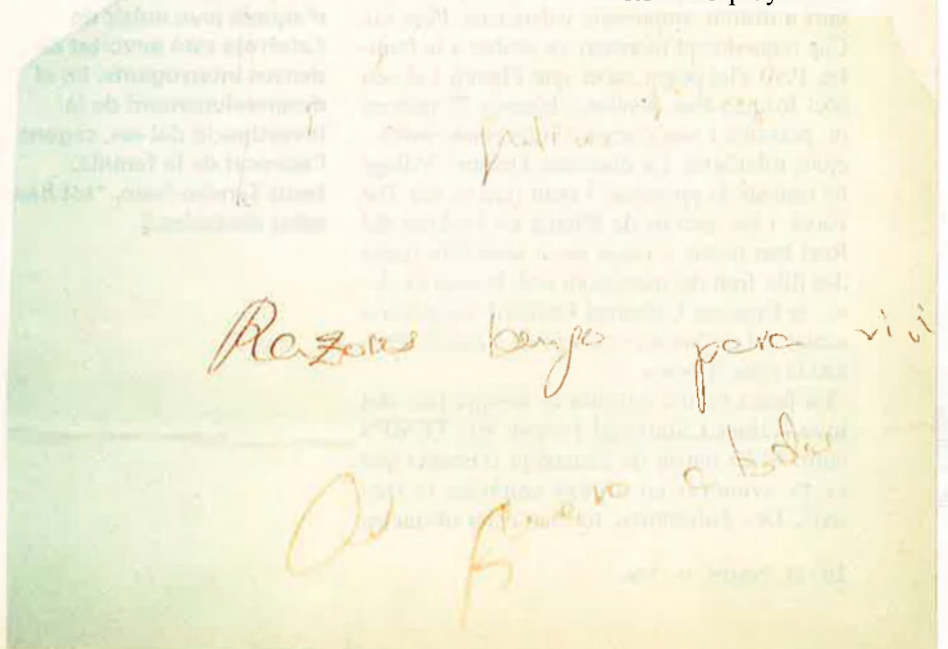
El reporter de TVE Arturo Luna Briceno, cofundador de l'espai televisiu *Informe semanal*, col·laborador de *Quién sabe dónde* (espai que va treballar només en el seu primer any d'emissió en més de 600 casos de persones desaparegudes en períodes que van des dels 3 mesos als 50 anys) i actual integrant de l'equip del programa *La ley del jurado*, afegeix dos esbossos a la casuística general al seu llibre *Desaparecidos* (ed. Temas de Hoy). Segons Luna Briceno hem de tenir en compte tres tipus més de desapareguts: "Molts malalts terminals de sida opten per abandonar el seu lloc de residència i incorporar-se a l'anomenada *roda dels indigents*... També molts alcohòlics i ludòpates que *es busquen la ruïna* amb facilitat acaben formant part d'aquesta *roda*", que consisteix a recórrer Espanya fent de captaire i dormint al ras o a les cases de caritat. Aquesta roda està conformada per 4.000 persones que es poden qualificar de desapareguts. En la majoria dels casos, ningú no els reclama (es creu que al voltant del 90% dels desapareguts de més de 40 anys estan dins d'aquesta dinàmica nòmada). La prostitució és també una de les bosses de desaparegudes més importants de l'estat... La xarxa de clubs i la gran mobilitat que poseeixen els proxenetes fan gairebé impossible la recuperació d'una xica incorporada a les organitzacions de prostitució."

Algunes d'aquestes prostitutes, així com altres desapareguts no vinculats a la prostitució, passen a formar part de vegades de les víctimes potencials de les anomenades pel·lícules *snuff*, on la pornografia violenta es barreja amb l'assassinat real dels protagonistes de la cinta. La policia de Londres ha posat de manifest en diverses declaracions que calcula que d'ençà 1984 poden haver desaparegut a Anglaterra una vintena de menors en filmacions d'aquest tipus. Desaparicions no voluntàries com aquestes són les més aterridores, les que poden esdevenir eternes i les més oblidades pels arxius.

A la foto de dalt, Isabel Ruiz, mare de Glòria Martínez, que encara no pot explicar-se les múltiples incerteses que envolten la desaparició de la seua filla. Baix, en aquesta pàgina i a l'anterior, fotografies de les notes que va escriure Glòria sota els efectes de poderosos sedants i ansiolítics abans d'esvair-se de la clínica. S'hi poden llegir frases en castellà que conformen un impressionant testimoni: "us vull molt, tinc moltes raons per a viure", "Alejandro, et vull molt" (Alejandro és un nebot de Gloria) i "em fa por pensar que estic morint-me."

Casos sense resoldre. Segons estudis de la policia elaborats en 1993, el 38% dels desapareguts a l'estat espanyol són menors de 16 anys. El 28% té entre 16 i 18 anys. El 16%, entre 19 i 30 anys. El 10,6% té entre 31 i 50 anys, i el 7,5%, més de 51 anys. Tot i que, en el cas dels menors (dels quals el 55,6% se'n van voluntàriament de casa) més del 90% de les desaparicions es resolen amb l'aparició dels joves, els casos que queden per aclarir al nostre país atenallen l'opinió pública en la cortina de misteri que els envolta. Així doncs, tot i que molts fugits retornen a casa abans que passen tres dies, i que, per exemple, a Barcelona només 5 dels 517 menors fugits en 1993 continuen il·localitzats, no deixa de provocar calfreds que algú pugui ser empassat per la terra com si no res. Punyent és el cas de la llarga absència d'Isidre i Maria Dolors Pires Orriz, desapareguts el 5 de setembre de 1988, quan tenien respectivament 5 i 17 anys. Isidre estava ingressat a l'hospital Joan de Déu de Manresa, i la seua germana es va quedar amb ell per a fer-li companyia a la

nit. A l'endemà, tots dos havien desaparegut. Avui encara no se'n sap res.

Però és al País Valencià, on més de 200 persones continuen des de fa 6 anys en parador desconegut i on al voltant de 500 adolescents del cap i casal abandonen la família anualment, l'indret on s'acumulen les desaparicions i els casos inexplicables. Per exemple, el de Pilar Ruiz Barriga, que al Nadal de 1989, quan tenia 15 anys, se'n va anar a Catadau amb dos amics i ja no s'ha tornat a saber més d'ella. Mesos després, els seus acompanyants van aparèixer morts. Passat un temps, es va trobar un cadàver d'adolescent a València que se sospitava que podia ser el de Pilar, encara que no es va confirmar. De tota manera, el cas no està resolt. Com tampoc ho està un dels misteris que més ha inquietat la nit valenciana des que es va produir: la desaparició de José Pitarch, antic propietari de les discoteques Bounty València, Bounty Saler, Dream's Village i Jardines del Real. Pitarch va desaparèixer en la matinada del 6 de març de 1991 del seu xalet La Cavale, situat en la urbanització Ermita Nova de Campolivar, l'Horta. Els veïns manifestaren a la premsa en aquell moment que havien sentit molt d'aldarull i crits amb accent italià. El desordre regnava després de la desaparició al xalet, i les armes per a practicar tir olímpic, esport favorit de Pitarch, s'havien esfumat. Així mateix, el Volkswagen Golf GTI del propietari de Jardines del Real, tampoc no hi era. Les primeres hipòtesis apuntaven a un segrest, perquè alguns diaris anunciaren que una telefonada havia exigit a la família un rescat de 25 milions de pesetes. Els familiars ho desmentiren automàticament. Inclús es va parlar de la intervenció d'ETA, que en aquell temps es creia que cobrava l'impost revolucionari a distints empresaris valencians. Però no. Cap requeriment monetari va arribar a la família. Però s'ha pogut saber que Pitarch i el seu soci Joaquín Prat desvien a hisenda 77 milions de pessetes i van cometre importants infraccions tributàries. La discoteca Dream's Village ha canviat de propietari i nom (ara es diu The Face), i les accions de Pitarch en Jardines del Real han passat a mans de la seua filla (tenia dos fills, fruit del matrimoni amb la seua ex-dona, la francesa Catherine Guillard, propietària actual del restaurant valencià El Salado). Però tota la resta és boira.

La boira també envolta la desaparició del jove Rafael Calatayud (vegeu EL TEMPS núm. 514), músic de Catarroja (l'Horta) que es va evaporar en aigües canàries fa tres anys. Des d'aleshores, tot han estat obstacles

en la resolució del cas: des dels impediments que Isabel Oliva, jutgessa que ja va obstaculitzar la resolució del cas de la desaparició del magnat de la premsa internacional Robert Maxwell, posava per transmetre les diligències del cas a l'advocat de la família, Jesús Sancho Tello, a la lentitud del procés. Ha estat necessària la intervenció del Consell General del Poder Judicial, que ha hagut de traslladar la jutgessa i reobrir el cas. Tota la família de Rafael, així com l'advocat, no dubten a acusar Agustí Tomàs i Quiles. Aquest jove acompanyava Rafael en una barca pneumàtica i, segons assegura, va deixar el músic sobre l'embarcació per demanar ajuda quan la llanxa va ser arrossegada mar endins per les ones. Agustí, però, mai no ha estat cridat a declarar i alguns joves canaris el relacionen amb el tràfic de cocaïna illenc.

Un altre cas ombrívol és la desaparició de Glòria Martínez, alacantina que tenia 17 anys el 30 d'octubre de 1992, quan va desaparèixer de la clínica psiquiàtrica de luxe Torres de San Luis de l'Alfàs (costava 45.000 pessetes diàries l'internament d'un pacient). La psiquiatra Victòria Soler, que atenia Glòria per trastorns depressius, va recomanar a Isabel Ruiz, mare de Glòria, l'ingrés de la jove en la clínica. A la una de la matinada del dia que va ser ingressada, Glòria va desaparèixer. Els pares no van ser avisats fins les 8 del matí de l'endemà. En paraules de diversos testimonis, a Glòria li van ser injectats poderosos sedants i ansiolítics a les 7.15 del vespre (veieu en les pàgs. 24 i 25 les notes

que va escriure sota l'efecte de les drogues) i va ser lligada en forma de creu al llit. La versió de les infermeres és que va saltar els alts murs del recinte i que no pogueren atrapar-la. La clínica ja no està en funcionament (segons Antonio Martínez, advocat de la família, va ser multada per la Generalitat valenciana i els seus socis estaven ofegats a deutes). El cas ha cobrat força arran del descobriment per part de Martínez de roba de Glòria i llibres comptables en blanc dins de la clínica en una inspecció realitzada juntament amb la Guàrdia Civil. Els rumors que l'hospital era un cau d'estafadors i metges poc professionals s'han escampat per l'Alacantí. Mentrestant, els pares de Glòria malviuen consumits pel dolor i la doctora Soler, que continua exercint, fuig de la premsa com de l'infern. Com una broma negra del destí, precisament la doctora Soler és la metgessa que la Seguretat Social ha assignat aquest any a la mare de Glòria. Un poc més de sal per a una nafra oberta.

Joan M. Oleaga

RAFA GIL

A la foto, la família del desaparegut Rafael Calatayud. El cas de la desaparició en aigües canàries d'aquest jove músic de Catarroja està envoltat de densos interrogants. En el desenvolupament de la investigació del cas, segons l'advocat de la família, Jesús Sancho-Tello, "tot han estat obstacles."